

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА

THE UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF MEDICAL SCIENCES

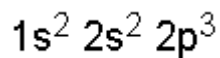
Елементи VA и VIA групе – добијање, особине и примена у фармацији. Биолиганди.

VA група (азотова група)

$ns^2 np^3$

15

7 N Азот 14,0067
15 P Фосфор 30,973762
33 As Арсен 74,9216
51 Sb Антимон 121,76
83 Bi Бизмут 208,9804
115 Uup Унунпентіум (288)

7	2
N	5
Азот	
14,0067	

1 2 3 4 5

s	7s	7p	6d	5f
p	6s	6p	5d	4f
d	5s	5p	4d	
f	4s	4p	3d	
	3s	3p		
	2s	2p		
	1s			

$\ell=1$
 $m=1$
 $n=2$

Va група

Конфигурација ns^2np^3

N, P, As, Sb и Bi

Оксидациона стања од - 3 до + 5 (осим Bi)

Вредности енергије јонизације
електронског афинитета и
електронегативности опадају дуж групе.

N и P неметали, As и Sb металоиди са
израженијим неметалним особинама, Bi
метал

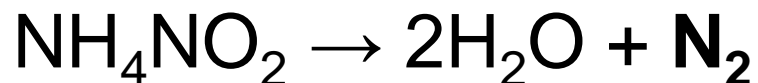
N

Налази се у ваздуху у елементарном стању и у природи у облику различитих органских једињења и нитрата (чилска шалтра NaNO_3)

Добијање

а) лабораторијско:

термичким разлагањем амонијум-нитрита

б) индустријско:

фракционом дестилацијом течног ваздуха

Оксидациона стања од - 3 до + 5

Оксидационо стање - 3

NH₃ и деривати

Добијање

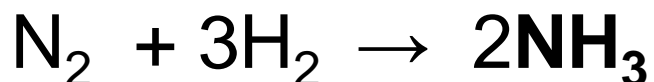
а) лабораторијско:

Дејством неке јаче базе на со амонијака

б) индустријско:

**Хабер-бошова синтеза из азота и водоника
(висока температура, притисак и употреба
катализатора)**

Амонијак је безбојан гас, оштрог мириса, отрован, добро растворан у води. Водени раствор је слабо базан и често се зове амонијум-хидроксид NH_4OH . Потребљава се за производњу вештачких дјубрива, гас за расхладне машине и у хемијској индустрији за производњу соли и деривата. Најпознатија со је амонијум-хлорид NH_4Cl нишадор

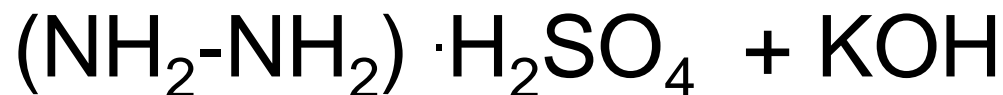
Оксидационо стање - 2

NH₂-NH₂ и деривати

Добијање

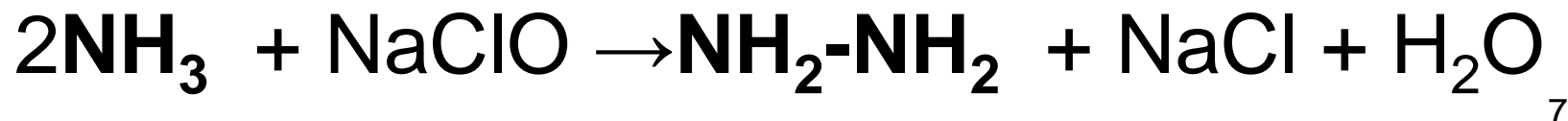
а) лабораторијско:

Дејством неке јаче базе на со хидразина

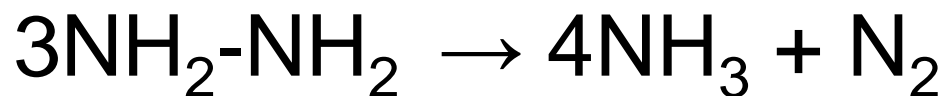

б) индустријско:

Оксидацијом амонијака са натријум-хипохлоритом

На собној температури је течност са мирисом који подсећа на амонијак. На вишим температурама се распада експлозивно:

Добро је растворан у топлој води и понаша се као двокисела слаба база дајући хидразонијум соли.

Слабија је база од амонијака.

Користи се као редукционо средство

Оксидационо стање - 1

$\text{NH}_2\text{-OH}$ и деривати

Добијање

а) индустријско:

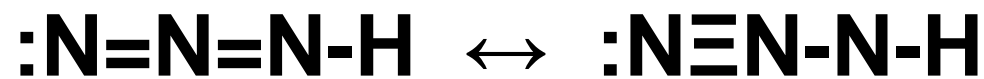
Електролитички из нитрата или нитрита у присуству SO_2

Течност, добро растворна у води са мирисом на амонијак, Слаба база још слабија од хидразина.

Користи се за синтезу оксима.

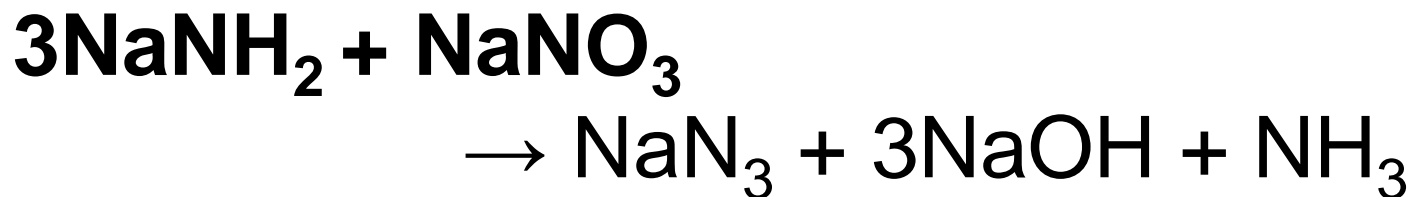
Оксидационо стање – 1/3

HN₃ азотводонична (азидна) киселина

Добијање

а) индустријско:

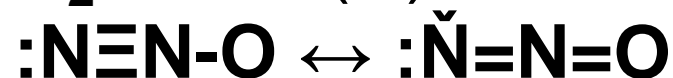
Слаба киселина.

Користи се за као антибактерицидно и антифунгално средство. Соли се користе као иницијални експлозиви

Оксидационо стање **+1**

N₂O азот(І)-оксид или азот-субоксид

Добија се термичким разлагањем амонијум-нитрита

гас без боје, слаткастог мириса, изазива смех и омамљеност, користи се код наркозе. Прилично растворан у хладној води.

Неутралан оксид. Халогени деривати **N₂X₂**

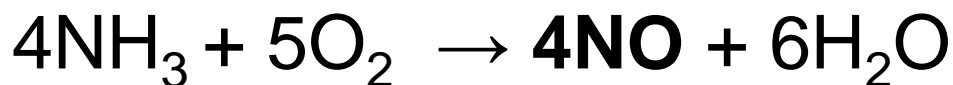
Оксидационо стање **+2**

NO азот(II)-оксид или азот-моноксид

Добијање:

а) лабораторијски дејством разблажене азотне киселине на метале, најчешће бакар

б) индустријски каталитичком оксидацијом амонијака

Безбојан гас, мало растворан у води.

Неутралан оксид. Лако даје нитрозил **NO⁺** јон.

Употребљава се при анестезији и добијање **NO₂**

Халогени деривати **N₂X₄**

Оксидационо стање **+3**

N_2O_3 азот(III)-оксид или азот-триоксид

Гас добро растворан у води али стабилан само на ниским температурама.

Кисели оксид, анхидрид слабе HNO_2 нитритне (азотасте) киселине.

Соли нитрити. Користе се у процесу брунирања и нитрирања челика и као редукциона средства.

Не сме их бити у води за пиће.

Добија се хладјењем смеше NO и NO_2

Халогени деривати NX_3

Оксидационо стање **+4**

NO₂ азот(IV)-оксид или азот-диоксид (на високим)

N₂O₄ азот-тетроксид (на ниским температурама)

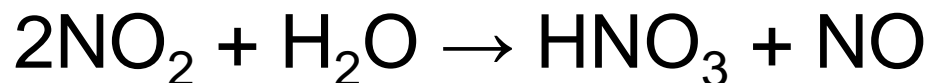
Добијање:

а) лабораторијски дејством концентроване азотне киселине на метале, најчешће бакар

б) индустријски каталитичком оксидацијом NO

Тамноцрвен гас, јако отрован. Доста јако оксидационо средство. Растворан у води. Кисео оксид. Употребљава се за добијање HNO₃

Оксидационо стање **+5**

N₂O₅ азот(V)-оксид или азот-пентоксид

На собној чврста супстанца која се на 47⁰C топи уз експлозивно распадање.

Лако се раствара у води. Кисео оксид и анхидрид нитратне (азотне киселине)

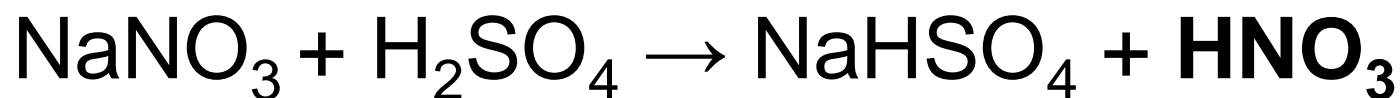
HNO₃

Нитратна (азотна) киселина је јака киселина и веома јако оксидационо средство. Соли нитрати

Не сме их бити у води за пиће

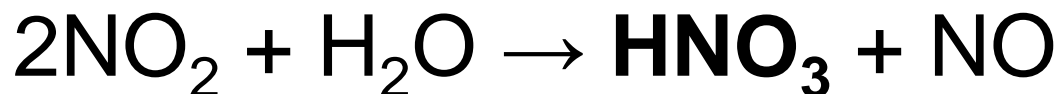
Добијање:

а) лабораторијски
дејством концентроване сумпорне на
соли

б) индустријски

каталитичком оксидацијом NH_3

Р

У природи се не налази у елементарном стању већ у облику различитих органских и неорганских једињења и то соли фосфорне киселине:

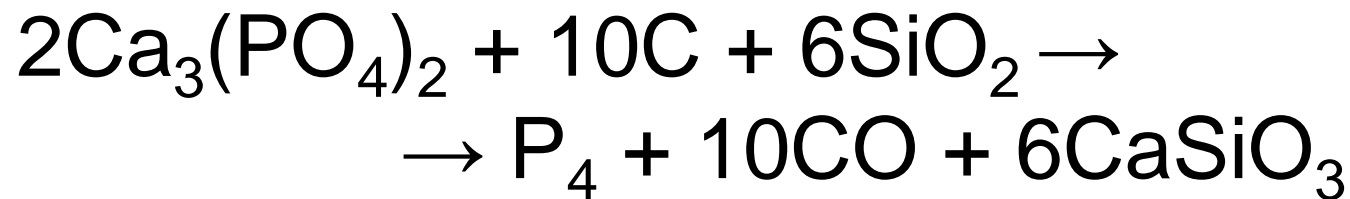
Фофорит $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_2 \cdot (\text{OH}, \text{F}, \text{Cl})$

Апатит $3\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2 \cdot \text{CaF}_2$

ређе фосфати неких других метала

Добијање:

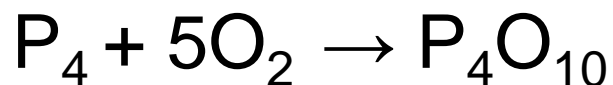
из фосфорита редукцијом помоћу кокса у присуству кварцног песка

У овом процесу се добија бели фосфор. Црвени фосфор се добија загревањем белог фосфора на 300°C без присуства ваздуха

У кристалном облику постоје три алотропске модификације фосфора: бели, црвени и црни. Бели фосфор је врло реактиван и врло отрован.

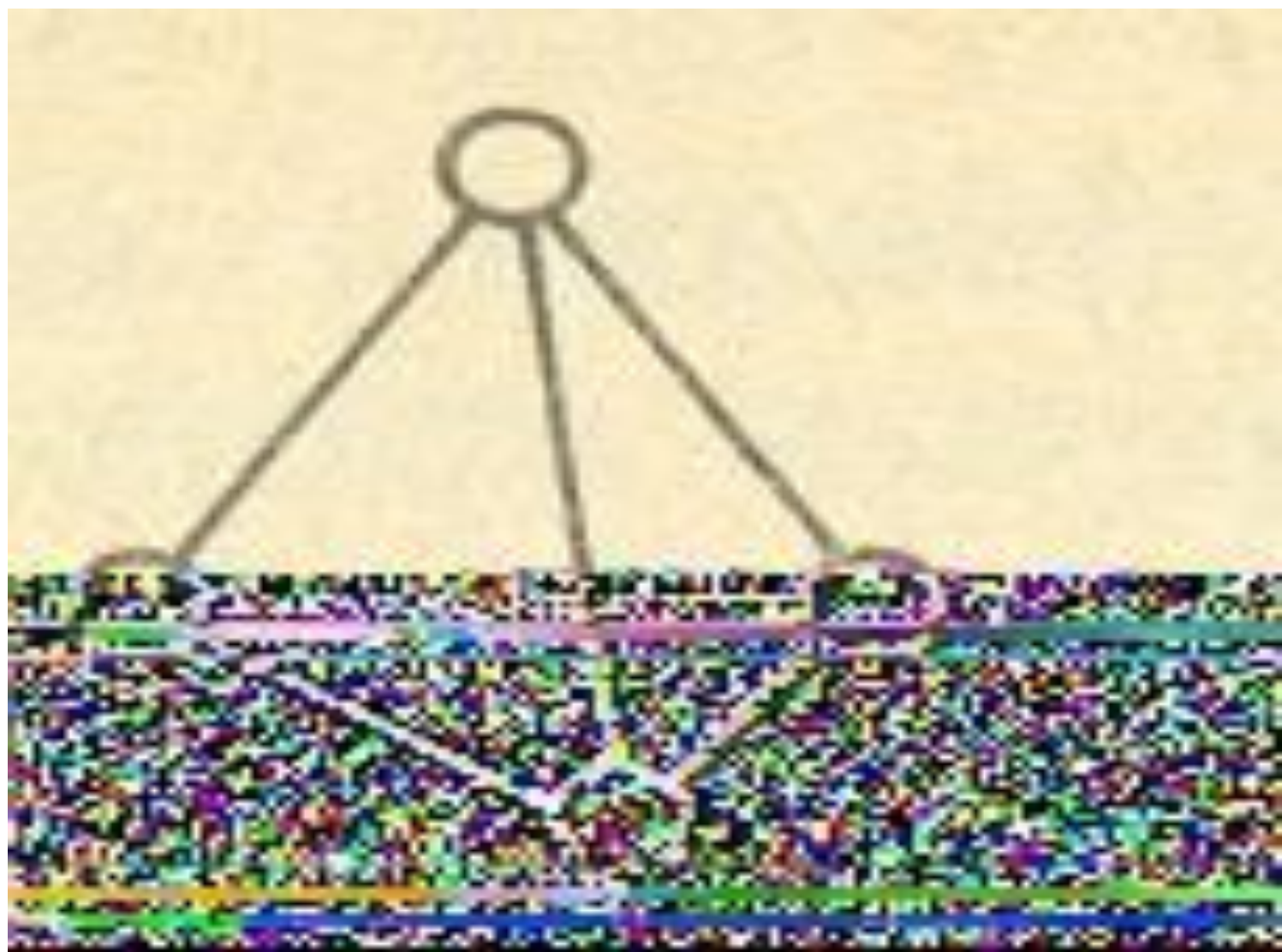
На ваздуху се пали сам од себе због чега се чува испод воде у којој се не раствара

Црвени фосфор је много стабилнији и много мање отрован јер се споро ресорбује.

Црни је сличан црвеном.

Код тровања фосфором користи се разблажен водени раствор $CuSO_4$ при чему се таложе нерастворан **Cu_3P_2**

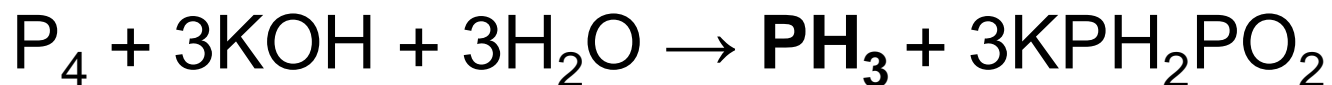

Фосфор се користи у индустрији шибица бели у војне сврхе.

Оксидационо стање **-3**

Фосфин PH_3

Добија се растварањем белог фосфора у топлом раствору KOH

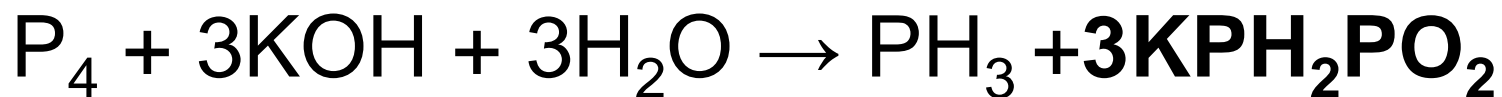

Фосфин је врло отрован гас. Јако редукционо средство. Слабија база од амонијака и даје фосфонијум соли. Користе се алкил деривати као средства за заштиту биља

Оксидационо стање **+1**

Хипофосфораста киселина **$\text{H}\text{P}\text{H}_2\text{O}_2$**

Добија се растварањем белог фосфора у топлом раствору

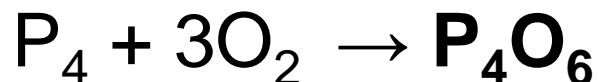

Слаба и монобазна киселина

Соли хипофосфити

Оксидационо стање **+3**

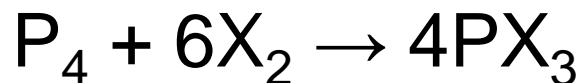
P₄O₆ фосфор(III)-оксид или фосфор-триоксид
Добија се сагоревањем фосфора у присуству
недовољне количине кисеоника

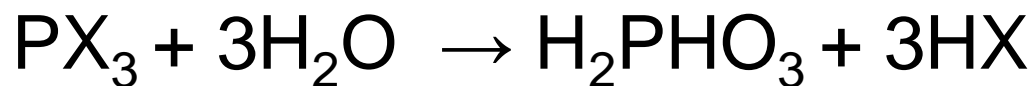
Кисео оксид, анхидрид фосфорасте
(фосфитне) киселине **H₂PNO₃**.

Слаба и двобазна киселина

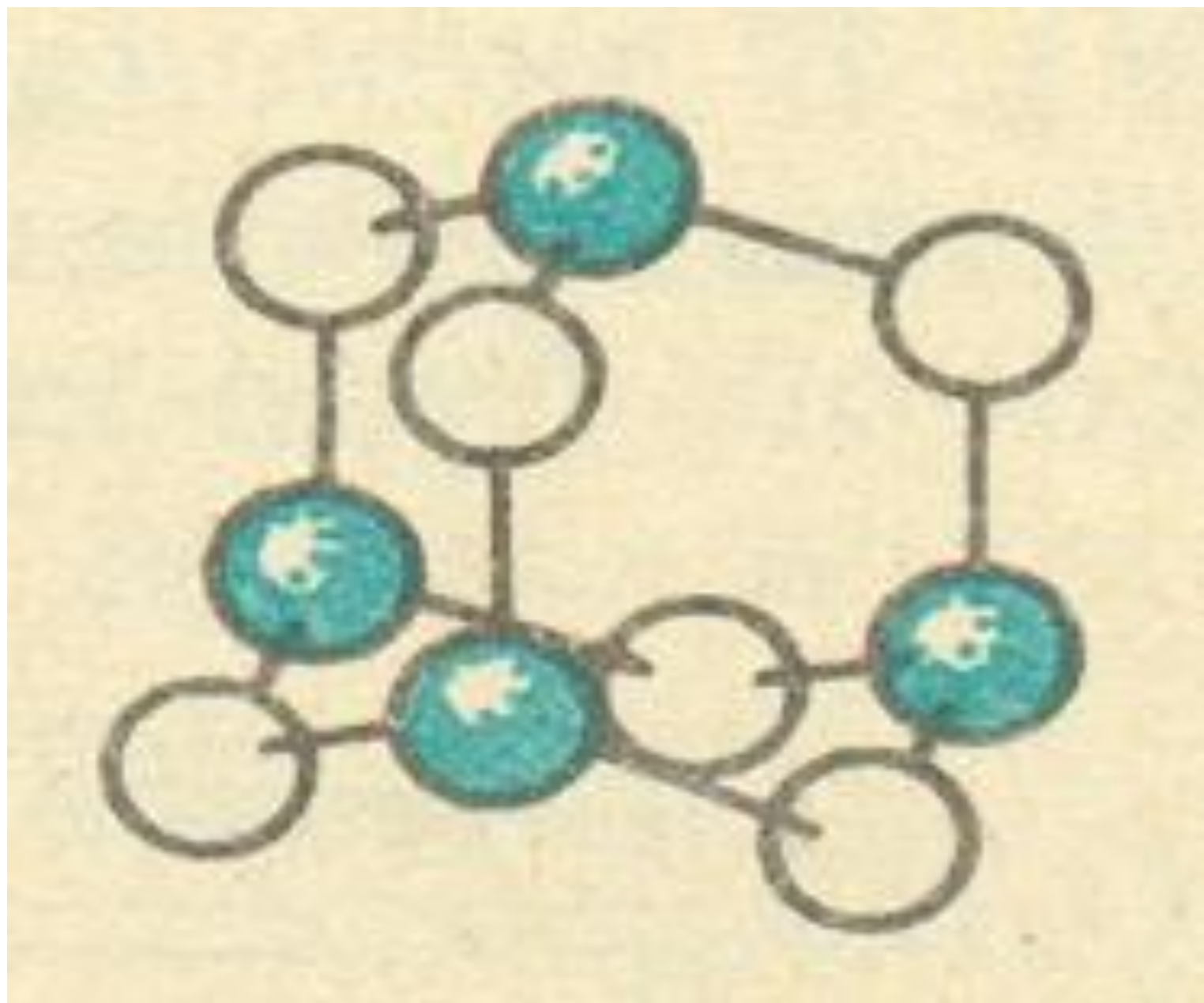
Трихалогениди **PX₃**

Лако хидролизују

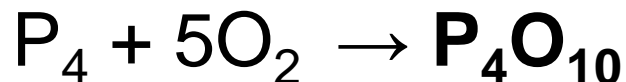

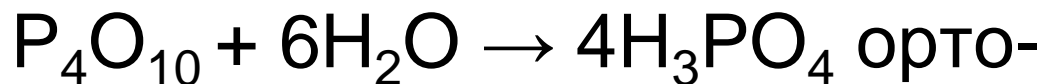
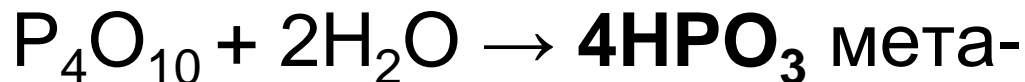

Оксидационо стање **+5**

P₄O₁₀ фосфор(IV)-оксид (фосфор-пентоксид)
Добија се сагоревањем фосфора у присуству
довољне количине кисеоника

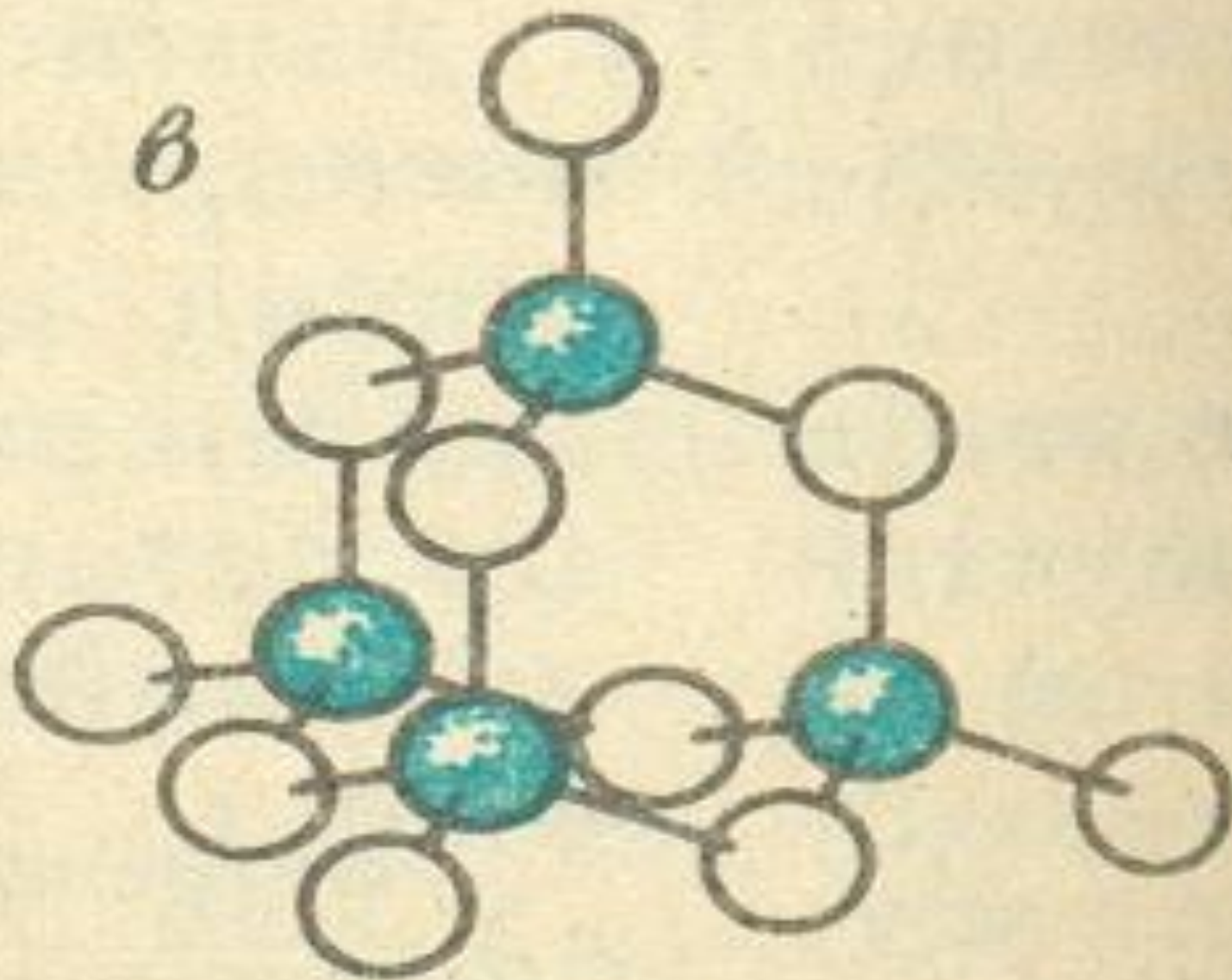
Кисео оксид, анхидрид фосфорних киселина.

Јака киселина у првом ступњу

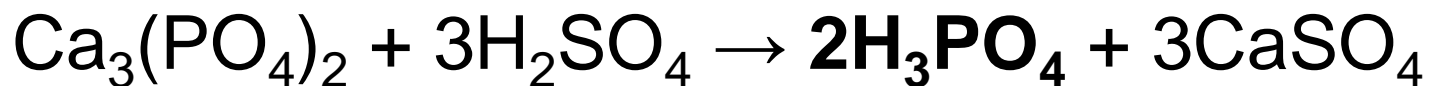
Соли примарни (дихидроген), секундарни
(хидроген) и терцијарни фосфати

6

Већина фосфата је нерастворна у води, али кисели су растворни.

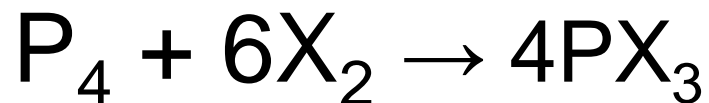
Добијање: из фосфорита дејством сумпорне киселине

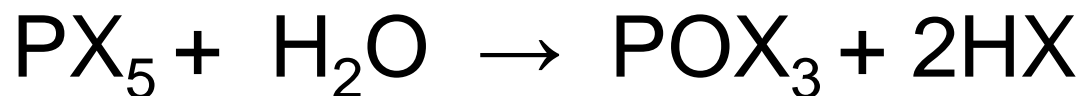
кисели Са-фосфати се примењују као вештачка дјубрива. Алкални фосфати као адитиви у прехранбеној индустрији.

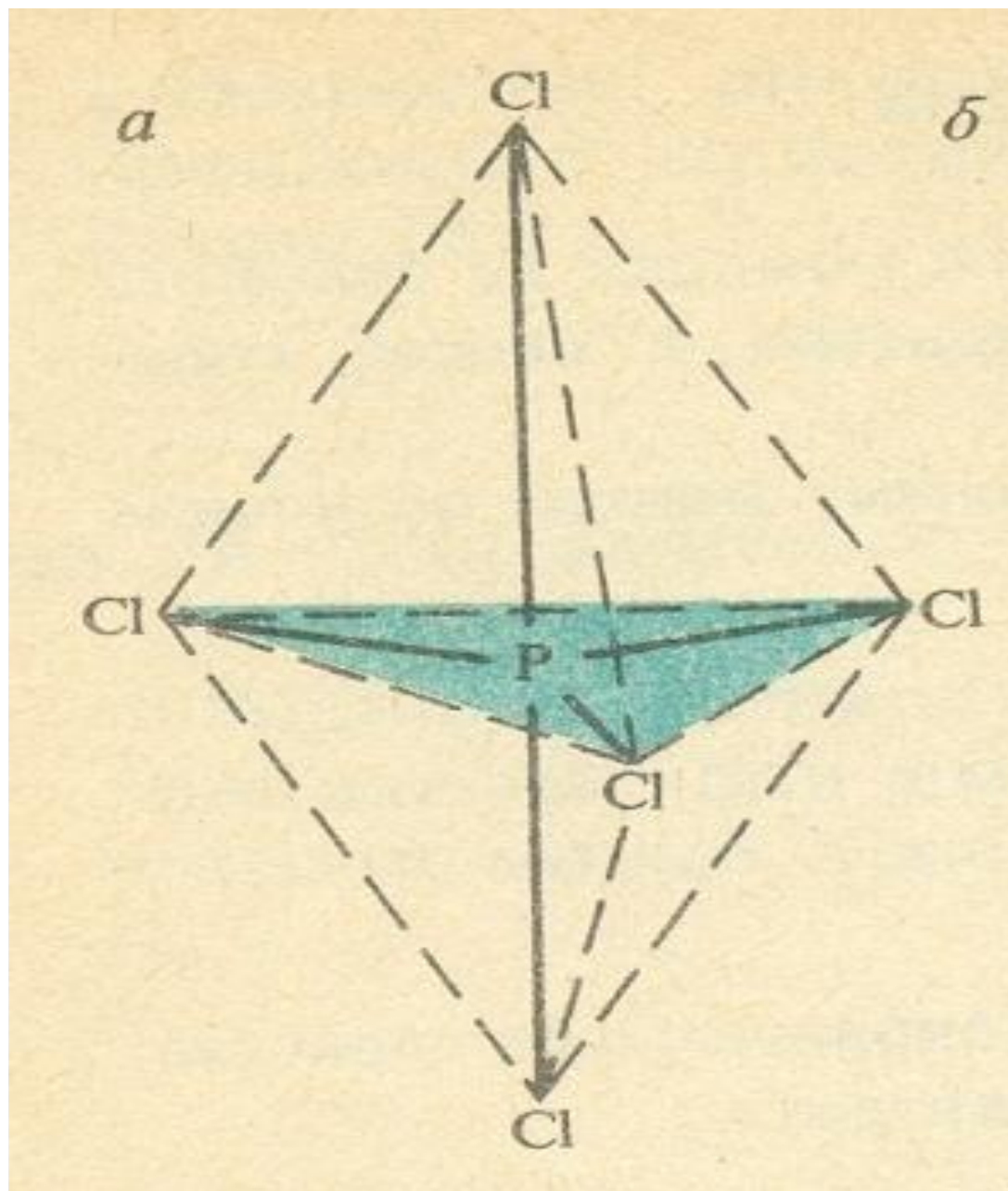
Изузетно су важни естри.

Пентахалогениди PX_5

лако хидролізују

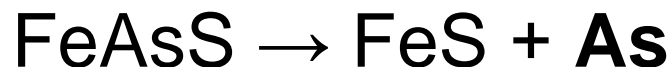

As

У природи се не налази у елементарном стању већ у облику различитих неорганских једињења арсенопирит $\text{FeAs}_2 \cdot \text{FeS}_2$, сличан је минерал са Co и Ni , као и сулфиди арсена црвени арсенов блиставац (реалгар) As_4S_4 и разни варијетети-жути, сребрни итд.

Добија се загревањем арсенопирита без присуства ваздуха:

Арсен је металног сјаја и проводи електричну струју. Металоид. Више алотропских модификација. Жути As_4 структуре као бели фосфор. Сиви арсен као црни фосфор

Оксидационо стање **-3**

AsH₃ арсин

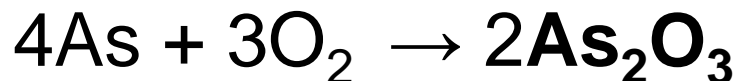
Гас, мириса на бели лук и врло отрован. Јако редукционо средство.

Слаба база, још слабија од фосфина.

Оксидационо стање **+3**

As₂O₃ арсен(III)-оксид или арсен-триоксид

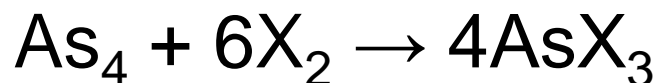
Добија се сагоревањем арсена или арсина у присуству недовољне количине кисеоника

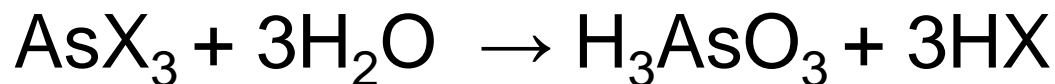
Амфотеран оксид, анхидрид арсенасте (арсенитне) киселине H₃AsO₃.

Трихалогениди AsX_3

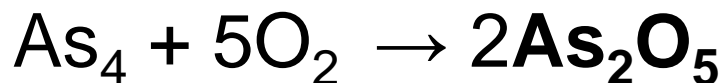
Лако хидролизују

Оксидационо стање **+5**

As_2O_5 арсен(ІВ)-оксид (арсен-пентоксид)

Добија се сагоревањем арсена или арсина у присуству довољне количине кисеоника

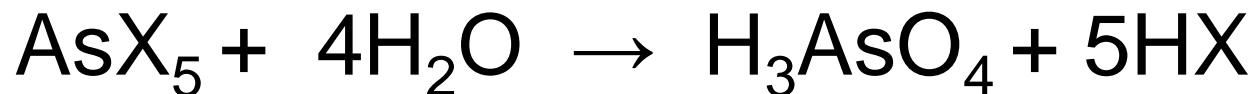

Амфотеран оксид, анхидрид арсенове (арсенатне) киселине H_3AsO_4

Пентахалогениди AsX_5

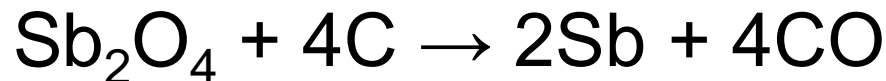
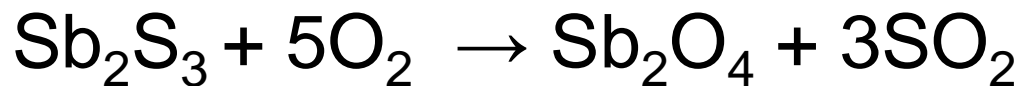

лако хидролізују

Sb

У природи се не налази у елементарном стању већ у облику различитих неорганских једињења, антимонит Sb_2S_3 и многа друга. Добија се пржењем руде па редукцијом са коксом или ђумуром

Металоид са сивом и жутом алотропском модификацијом. Нема структуру Sb_4 . Сиви проводи електричну струју.

Оксидационо стање **-3**

SbH₃ стибин

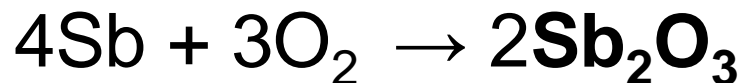
Гас, грозног мириса и врло отрован. Јако редукионо средство.

Слаба база, још слабија од арсина.

Оксидационо стање **+3**

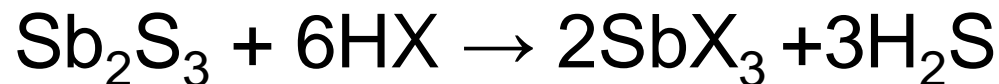
Sb₂O₃ антимон(III)-оксид или антимон-триоксид

Добија се сагоревањем антимона или стибина у присуству недовољне количине кисеоника

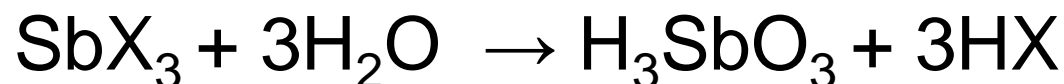

Амфотеран оксид, анхидрид антимонасте (антимонитне) киселине H₃SbO₃.

Трихалогениди SbX_3

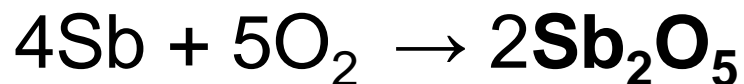
Лако хидролизују

Оксидационо стање **+5**

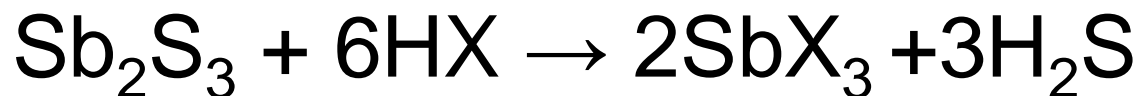
Sb_2O_5 антимон(V)-оксид (антимон-пентоксид)

Добија се сагоревањем антимона или стибина у присуству довољне количине кисеоника

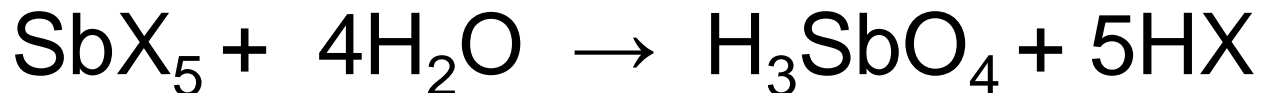

Амфотеран оксид, анхидрид антимонове (антомонатне киселине) H_3SbO_4

Пентахалогениди SbX_5

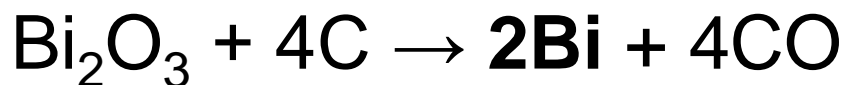
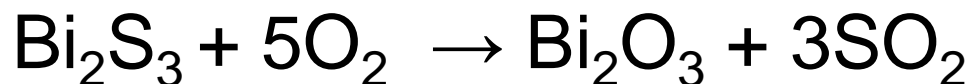
лако хидролизују

Bi

У природи се не налази у елементарном стању већ у облику различитих неорганских једињења бизмутов сјајник Bi_2S_3 , бизмутов окер Bi_2O_3 и различитих мешовитих сулфида (са Pb, Ag, итд)

Добија се пржењем сулфидне руде а потом, као и из оксидне руде, редукцијом помоћу кокса или ћумура.

Бизмут је метал, постојан на ваздуху који се не раствара у киселинама без оксидационог дејства (HCl и др.). Лако реагује са халогенима и кисеоником.

Искључиво оксидационо стање **+3**

Бизмутин BiH_3

Bi_2O_3 базни оксид, $\text{Bi}(\text{OH})_3$ слаба и у води нерастворна база

BiX_3 и соли осталих киселина лако хидролизују
Примењују се у лечању гастритиса и појачаног лучења желудачне киселине

VA група (кисеоникова група)

$ns^2 np^4$

16

8	2
O	
Кисеоник	
15,9994	

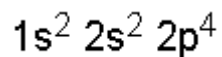
16	2
S	
Сумпор	
32,065	

34	2
Se	
Селен	
78,96	

52	2
Te	
Телур	
127,6	

84	2
Po	
Полонијум	
(209)	

116	2
Lv	
Ливерморијум	
(293)	

8	2
O	
Кисеоник	
15,9994	

1 2 -2 -1

s	7s	7p	6d	5f
p	6s	6p	5d	4f
d	5s	5p	4d	
f	4s	4p	3d	
	3s	3p		
	2s	2p		
	1s			

$\ell=1$
 $m=-1$
 $n=2$

VІa група

Конфигурација ns^2np^4

O, S, Se, Te i Po

Оксид. стања од - 2 до + 6 (осим O)

Вредности енергије јонизације електронског афинитета и електронегативности опадају дуж групе.

Неметали осим Po

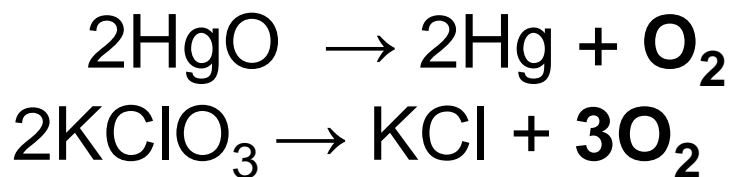
О

Нараспрострањенији елемент на нашој планети.

Налази се слободан у елементарном стању у облику две алотропске модификације **обичан кисеоник O_2** и **озон O_3** као и у облику различитих органских и неорганских једињења од којих је најзначајније вода.

Добијање:

а) лабораторијски термичким разлагањем непостојаних једињења богатих кисеоником као што је HgO , $KClO_3$ итд.

б) индустријски:

-фракционом дестилацијом течног ваздуха
(идеално око 21% кисеоника)

-Електролизом воде

Гас без мириса, лако се једини са већином
осталих елемената дајући оксиде

неутралне , киселе, базне и амфотерне

После **флуора** има највећу енергију јонизације,
електронски афинитет и електронегативност

Озон

Гас оштрог мириса, отрован, налази се у вишим слојевима атмосфере (озонски омотач).

Добија се при електричном пражњењу у атмосфери. Индустијски се добија имитацијом овог процеса у природи.

Служи као оксидационо средство (најјаче после флуора) при дезинфекцији воде за пиће и органској синтези (озонолиза).

Оксидациона стања -2, -1, -1/2 и +2

Оксидационо стање -2

уобичајено оксидационо стање у већини
једињења

Оксидационо стање -1

у пероксидима и осталим пероксо
једињењима

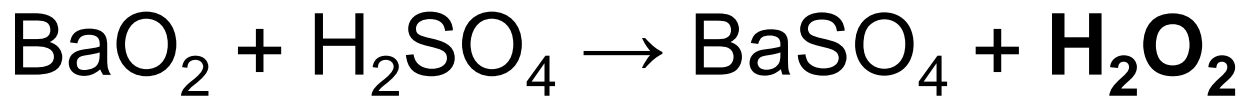
Водоник пероксид H_2O_2

Хидроген или кисеоник
тешност која је непостојана.

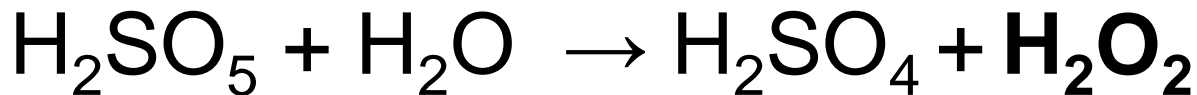
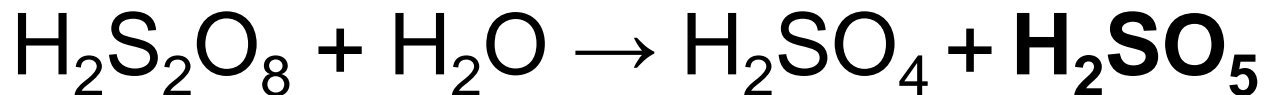
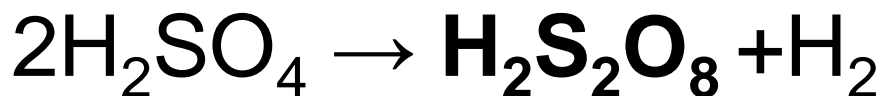

Добијање:

а) лабораторијски

б) индустријски анодном оксидацијом
сумпорне киселине:

Користи се као редукционо и оксидационо
средство

S

Оксидациона стања од -2 до +6

Налази се слободан и облику неорганских једињења

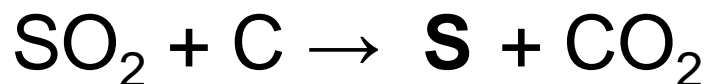
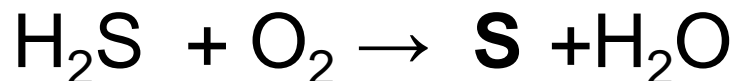
-сулфата: CaSO_4 , MgSO_4 , PbSO_4 , BaSO_4 и SrSO_4

-разних сулфида

-органских једињења као деривата H_2S

Добија се Фрешовим поступком, оксидацијом

H_2S и редукциом SO_2

Елементарни сумпор је неметал жуте боје.

Налази се у два алотропске модификације: робски и моноклинични (прелаз на $95,6^{\circ}\text{C}$) оба формуле S_8 .

Реактиван је, лако се једини са многим неметалима и металима.

Употребљава се за производњу сумпорне киселине, у процесу вулканизације каучука, производњи барута, шибица, заштитних средстава за биље, и др.

Оксидационо стање -2

Представник је H_2S водоник-сулфид, гас врло отрован, мириса на покварена јаја, слабо растворан у води.

Налази се и слободан у вулканским гасовима, сумпорним минералним водама и у гасу који настаје при труљењу органског материјала који има сумпора.

У природи се налази велики број соли-сулфида као најважније руде најважнијих техничких метала.

Јако редукционо средство

Водени раствор се понаша кисело-сумпорводонична киселина.

Слаба и двобазна киселина, даје хидрогенсулфиде и сулфиде. Већина сулфида је нерастворна у води.

Сулфиди са сумпором дају полисулфиде H_2S_n

Оксидационо стање **+2**

Оксид SO је непостојан

Стабилнији су халогениди SX_2

Оксидационо стање + 4

Изузетно стабилан оксид **SO₂** . Гас оштрог мириса, отрован и добро растворан у води јер даје нестабилну **H₂SO₃** киселину

Добијање:

а) лабораторијски

дејством сумпорне киселине на сулфите

Дејством концентроване **H₂SO₄** на **Cu**

б) индустријски сагоревањем сумпора

редје и у процесу пржења сулфидних руда у огромним количинама.

Због тога настају проблеми са загађењем ваздуха.

H_2SO_3 је нестабилна киселина, слаба и двобазна. Даје хидрогенсулфите и сулфите.

Као и SO_2 може бити и редукционо и оксидационо средство.

SO_2 се користи код сумпорисања дрвених посуда у прехранбеној индустрији а сулфити и као конзерванси.

Халогениди SX_4

Тионилхалогениди SOX_2

Оксидационо стање **+6**

Оксид **SO₃**. Топи се на око 17°C а кључа на око 45°C, отрован и изузетно растворан у води јер даје стабилну **H₂SO₄** киселину

Добијање:

а) лабораторијски
дехидратацијом сумпорне киселине са фосфор(V)-оксидом

или термичким разлагањем сулфата

б) Индустрijски
само каталитичком оксидациом SO_2

H_2SO_4 изузетно јака и двобазна киселина.
Огромни технички значај. Соли
хидрогенсулфати и сулфати. Једини
нерастворни Pb, Ca, Sr и Ba-сулфати.
Технички важне соли као и двогуби
сулфати (стипсе).

Halogeni derivati

Пероксосумпорна H_2SO_5

Пероксодисумпорна $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_8$

триосумпорна $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_3$ нестабилна
киселина

Соли тиосулфати најпознатија $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$

Халогени деривати SX_6